

Södertörns högskola | Institutionen för livsvetenskaper
Examensarbete avancerad nivå 15 hp | Utbildningsvetenskap |
Höstterminen 2012 | Lärarutbildningen

Elevers ansvar i skolan

– En studie om pedagogers syn på elevansvar i grundskolans tidigare år.

Av: Fadia Ayddan
Handledare: Florence Fröhlig

Pupils' responsibilities in school

- A study of teachers' views on pupil responsibility in Primary School

Abstract

By: Fadia Ayddan, Autumn term of 2012

Supervisor: Florence Fröhlig

Teacher Education, University College Södertörn

Background: Pupils' responsibilities are presented in the curriculum Lgr11 as a given thing. There has been some research in the field of pupil responsibility, but research covering school grades 1-3 could not be found. The study investigates theories of responsibility, pupil responsibility, power and pupil influence.

Purpose: The purpose of this study is to find out the teachers' views on pupil responsibility. The study will answer two questions; firstly what is the interviewed teachers' view on the concept of pupil responsibility in primary schools (grade 1-3)? Secondly what do the interviewed teachers' see as responsible behavior and what do the teachers expect from pupils', regarding pupil responsibility in primary school (grade 1-3)?

Method: In order to investigate this, five structured qualitative interviews were made, with five teachers from primary schools. The study is based on these five teachers' views, which means that the study can not give an overall view of pupil responsibility.

Result and conclusions: The study shows that these teachers have similar views on the concept of pupil responsibility. Pupil responsibility involves responsibility for their studies and to be disciplined, for themselves and the collective. Teachers expect responsible behavior, keeping in mind the age and the mental level the pupils are at.

Keywords: Responsibility, pupil, influence, power, curriculum

Nyckelord: Ansvar, elev, inflytande, makt, styrdokument

Innehåll

1. Inledning	1
1.1 Syfte.....	3
1.2 Frågeställningar	3
1.3 Ansvar och inflytande.....	4
2. Teoretisk ram	4
2.1 Socialkonstruktivism	5
2.2 Ansvar och elevansvar	5
2.3 Maktperspektiv	6
2.4 Elevinflytande och demokrati.....	7
3. Tidigare forskning	8
3.1 Elevers ansvar i skolan	8
3.2 Ansvar utifrån ett moraliskt fenomen	10
3.3 Ansvar utifrån mognad	10
3.4 Ansvar som maktfenomen.....	11
3.5 Ansvar genom inflytande – en demokratisk rättighet	11
4. Metod	12
4.1 Kvalitativa forskningsmetoder	12
4.2 Urval och avgränsning.....	13
4.3 Genomförande.....	14
4.4 Etiska överväganden.....	14
5. Resultat och analys	15
5.1 Lärares syn på begreppen elevansvar	16
5.2 Lärares syn på ansvar och inflytande- en demokratisk rättighet	20
5.3 Ansvarstagande beteende åk 1-3	25
6. Slutsatser och sammanfattning	30

Källförteckning

Bilaga

1. Inledning

I vårt samhälle är ansvar ett ofta använt begrepp, men vad betyder det egentligen i ett skolsammanhang? Marianne Dovemark (2007, s.21) filosofie doktor för pedagogik skriver att det råder en ansvarsutveckling i vårt samhälle som pågått i decennier som speglar sig i våra skolor, det handlar om en kollektivistisk demokratisk syn som går i en utveckling mot en individualistisk. Arbetsformerna i skolan är vad förändringen som pågått de senaste decennierna gett avtryck i, vilket handlar om ett nytt sett att förhålla sig till fenomenet *ansvar* (Dovemark 2007, s.23). Samhällets övergripande värden är påverkade av den bild som skolan upprätthåller av en ansvarsfull individ och som i sin tur kommer till uttryck i styrdokument, skriver forskaren Åsa Söderström (2004, s.43). Den svenska skolan utgår ifrån styrdokument som skollagen och läroplanen.

I skolsammanhang är ansvar ett aktuellt begrepp då det framförs i läroplanerna att skolan ska hjälpa eleverna att utveckla ett ansvarstagande gentemot andra och sig själv, samt för sitt lärande (Söderström 2006, s.9). I dagens skola har ansvarsfenomenet blivit allt mer centralt. Bland annat talas det om ett elevansvar, vilket är ett ämne denna studie kommer att beröra. Skolans styrdokument anlägger jag som bakgrund för det.

I skolans styrdokument *skollagen* (SFS 2010:800), står det att utbildningen syftar till att främja elevernas personliga utveckling till ansvarstagande, kompetenta, kreativa och aktiva medborgare. Enligt skollagen ska utbildningen inom skolväsendet avse att elever tillägnar och utvecklar värden och kunskaper. Den ska även anknyta och förmedla det som svenska samhället vilar på, som demokratiska värderingar och mänskliga rättigheter (SFS 2010:800 *Kap. 1, §4*). De demokratiska principerna är bland annat det som står skrivet i läroplanen (Lgr11 2011, s.15), som ska gälla alla elever, att vara delaktig och kunna påverka, samt att ta ansvar. I FN:s konvention om barns rättigheter, i artikel 29, står det att utbildningen ska syfta till att förbereda individen inför ett fritt samhälle med ett ansvarsfullt liv (Lärarens handbok 2008, s.216f). Att fostra demokratiska människor är enligt 1946 års skolkommissions betänkande skolans främsta uppgift, där den enskilda elevens personliga förutsättningar och individualitet ska vara utgångspunkten i undervisningen (SOU 1948:27

s. 3). I skolan måste varje elev i ett meningsfullt arbete få utlopp för sina förmågor. Eleverna bör stimuleras för att nå så långt som denne har förmåga för i sin utveckling, utifrån varje elevs förutsättningar (SOU 1948:27, s. 25).

I styrdokumentet Lgr11 (2011) som skolan ska förhålla sig till och arbeta efter står det att skolans mål är att varje elev tar ett personligt ansvar för sina studier, sin arbetsmiljö och utvecklar en förmåga att arbeta i demokratiska arbetsformer, samt har inflytande över sin utbildning och skolarbete som ska öka successivt. Läraren ska utgå ifrån att eleverna både vill och kan ta ansvar för sina studier, ge eleverna inflytande över sin skolgång och förbereda eleverna inför ett demokratiskt samhälle med delaktighet, skyldigheter, rättigheter och ansvar (Lgr11 2011, s.15). Det som dock inte framgår i läroplanen är definitionen om ansvaret, vilken innebörd som fenomenet *ansvar* står för. Vad är det för *ansvar* som läraren ska utgå ifrån att eleven kan ta? Läroplanen lämnar ett antal obesvarade frågor som berör elevansvar och påverkar tolkningen av Lgr11. Det är just denna problematik som jag grundar min undersökning på. Hur ser och tolkar lärare i skolan det som framgår i Lgr11 om elevers ansvar?

Användningen av begreppet ansvar i skolsammanhang av lärare och elever påverkas av den sociala - och kulturella kontexten (Söderström 2004, s.29). Utifrån detta kan jag konstatera att begreppet ansvar inte alltid är givet. Det är beroende av det sociala och kulturella sammanhang som råder, samt att ansvar är något som framhålls i skolan. Undersökning grundas på frågan om vad lärare i grundskolans tidigare år har för syn på begreppet elevansvar då det inte är ett givet fenomen.

Min undersökning kommer att ge en inblick i vad som kan menas med det ansvar elever har i skolan, genom att ta reda på vad några lärare i grundskolans tidigare år har för syn på begreppet elevansvar. Med detta framhävs innebörden av ansvaret som tydligt står skrivet i skolans styrdokument Lgr11 (2011) under mål för elever och riktlinjer för lärare. Denna undersökande studie kan tänkas vara intressant för blivande lärare, lärare och föräldrar, men även för elever för att få ett perspektiv på vad elevansvar är då detta ämne berör dem alla. Det har gjorts en del forskning på området elevansvar, men inte för de yngre

årskurserna 1-3. Begreppet ansvar är nära anknutet till inflytande i läroplanen och de nämns ofta i samråd med varandra (Lgr11 2011, s.15), vilket jag även kommer att beröra i studien. I Lgr11 (2011) under rubriken *elevernas ansvar och inflytande* står det att man ska kunna påverka, vara delaktig och ta ansvar, vilket ingår i de demokratiska principerna som ska gälla för alla elever. Inflytande över sin utbildning ska ges elever, vilket ska anpassas efter deras mognad och ålder (Lgr11 2011, s.15). Det är samma problematik som med ansvarsbegreppet. Vad är det som ingår i ett elevinflytande? Varför är det nära anknutet till ansvarsbegreppet som saknar en definiering i läroplanen? Det är många frågetecken som dyker upp i och med det som Söderström (2004, s.30) förklarar, att betydelsen av begreppet ansvar framställs i skolans styrdokument som något givet.

1.1 Syfte

Studien ska undersöka olika lärares syn på begreppet elevansvar i grundskolan (åk 1-3). Undersökningen är baserad på fem intervjuade lärare. Syftet med denna uppsats är att ta reda på vad pedagoger har för syn på elevansvar och vad som enligt dem är ett ansvarstagande beteende, samt vad som förväntas av eleverna utifrån detta beteende i grundskolan. Det finns en problematik kring fenomenet elevansvar. Detta eftersom det inte finns en definition för vad som menas med *ansvar* i läroplanen som skolan följer, som är bakgrunden till min studie och frågeställningar:

1.2 Frågeställningar

- Vad har de intervjuade lärarna för syn på fenomenet elevansvar i grundskolan (åk 1-3)?
- Vad anses enligt de intervjuade lärarna vara ett ansvarstagande beteende och vad förväntas av eleverna utifrån ett elevansvar i grundskolan (åk 1-3)?

Min ambition med studien är inte att ge ett heltäckande svar på vad ansvarsbegreppet i skolsammanhang innebär, vilket jag inte heller kan göra då jag i min studie endast har med fem lärares syn på begreppet. Däremot är min intention är att lyfta upp några lärares syn och tolkning på ett begrepp som inte är definierat och preciserat i läroplanen Lgr11. För att förstå vad som menas med elevansvar i ett skolsammanhang måste man studera begreppet

närmare, vilket jag kommer att göra utifrån de intervjuade lärarnas uppfattning och syn på vad elevansvar är.

1.3 Ansvar och inflytande

Pedagogen Marianne Dovemark (2007, s.21) redogör för att det finns en ansvarsutveckling i vårt samhälle som reflekteras i våra skolor och som påverkat arbetsformerna. Mia-Marie Sternudd-Groth (2005), forskare i pedagogik, redogör för att elevers inflytande historiskt sett har inneburit att de får delta i elevråd och sådant som inte påverkar det huvudsakliga kunskapsuppdrag som skolan har. Skillnaden idag gäller en förskjutning i det demokratiska uppdraget. I demokratisynen som finns i skolans läroplan förklarar Sternudd-Groth att den numera även handlar om ett inflytande över kunskapsuppdraget, såsom att eleverna får vara med och påverka arbetsformerna (Sternudd-Groth 2005, s.191).

Författarna och pedagogerna Christer Axén och Lena Näslund (1994) skriver att elever behöver träna sin förmåga att ta ansvar och att ha inflytande, för att senare kunna fungera i samhället, såväl dagens som morgondagens (Axén & Näslund 1994, s.5). Anledningen till att ansvar och inflytande är viktig för elever är att genom dessa tillkommer det verktyg som de behöver för sin lärandeprocess, där eleverna ska kunna ta till sig kunskaper och förståelse på djupet (Axén & Näslund 1994, s.12ff). I rapporten *Turning Teaching into Learning*, skriver författarna Todd Davis och Patricia Murell (1994), att elevansvar är en förutsättning och nyckel för kunskap och lärande, men det är inget som bara händer av sig själv, utan det är något som lärare måste förvänta sig att eleverna tar (Davis & Murell 1994, s.2ff).

2. Teoretisk ram

Denna del består av teorier och begrepp och presenterar de perspektiv jag anlägger min undersökning. Nedanstående presentation av begrepp och teorier kommer jag att använda mig utav i studiens analyserande del när jag tolkar mitt empiriska material.

2.1 Socialkonstruktivism

Undersökningen grundar sig på ett socialkonstruktivistiskt perspektiv i och med att begreppet elevansvar som jag lyfter upp i min studie inte är ett givet fenomen. I överensstämmelse med det som Söderström (2004, s.29, 2006, s. 24) skriver, är fenomenet knutet till sociala och kulturella kontexter. Filosofen Magdalene Thomassen (2007, s.205) förklarar att den socialkonstruktivistiska forskningstraditionen handlar om att man ser samhället som något konstruerat, där det i sociala gemenskaper och språkliga relationer bildas en kunskap som skapar vår verklighetsuppfattning, samt vår självförståelse.

2.2 Ansvar och elevansvar

För att läsa och förstå studien krävs det att begreppet *ansvar* som undersökningen baseras på, ges en kort förklaring till. Man bör förstå begrepp utifrån kulturella och sociala sammanhang, det vill säga i kontexten det uppkommer. Ansvarsbegreppet är en konstruktion, en socialkonstruktion likt det som Thomassen definierade. Hur begreppet *ansvar* används i skolsammanhang har med den sociala och kulturella kontexten att göra.

Ansvar är ett brett begrepp, som kan uppfattas och ses på ett flertal olika sätt (Dovemark 2007, s.26). I Nationalencyklopedin tydliggörs att begreppet ansvar är ett statsvetenskapligt, moralfilosofiskt och juridiskt begrepp. Inom statsvetenskaplig- och juridikområdet avses ansvar med konsekvenser av handling såsom politiska och rättsliga, där man är skyldig att stå till svars. Inom moralfilosofin handlar det om att människan har viljefrihet och att man bär ansvar för sina handlingar (NE). Den sortens ansvar jag är ute efter i min studie är begreppet elevansvar: det ansvar som, enligt Lgr11 (2011, s.15), elever ska ta i skolan. Begreppet *elevansvar* handlar om det ansvar elever i skolan ska ta, dock finns det ingen enhetlig definition av begreppet. Forskarna Karin Permer och Lars Permer (2002, s.115), båda lektorer i pedagogik, och Söderström (2006, s.23) påpekar att det handlar om det ansvar elever har i skolan såsom att ställa upp på skolans vardag utifrån normer och regler som skolan satt upp för verksamheten och ansvara över sitt skolarbete. Begreppet elevansvar är något som jag med min studie har en förhoppning att kunna ge benämning åt.

2.3 *Maktperspektiv*

I min studie kommer jag att titta på ansvar utifrån ett maktperspektiv, som handlar om skolans traditionella maktstruktur, utifrån elevers mognad och moral. I nationalencyklopedin beskrivs *makt* som en maktutövning inom samhällsvetenskapen, där makt utövas genom att person A genom sin vilja får person B att utföra en handling (NE). Etnologen Helena Hörnfeldt (2009) förklarar att makt är något som utövas i relationer människor emellan. Där handlingarna som utövas inte uppfattas av personen i fråga som något förtryckande, men den strukturella ordningen är något som makten bidrar till att upprätthålla (Hörnfeldt 2009, s.18). I nationalencyklopedin beskrivs begreppet mognad som ett psykologiskt begrepp där mognad förklaras som att egenskaper utvecklas till en nivå som är användbar, det vill säga funktionsdugliga. Möjligheter för nya inlärningsformer och beteenden är vad mognaden öppnar upp för, vilka tidigare inte varit möjligt att utveckla (NE). I denna studie handlar det om maktrelationen mellan lärare och elev, om ett ansvar utifrån mognad och nivå. Mognadsbegreppet kopplar jag till ett maktperspektiv och menar att jag ser ett maktperspektiv utifrån elevers mognad. Exempelvis, vem avgör att någon är mogen för vissa saker och andra inte. Exemplet visar på att det råder en maktutövning där någon har makten att avgöra vem som är mogen för ett visst ansvar eller inte.

Maktbegreppet förklarar författarna Oskar Engdahl och Bengt Larsson (2011, s.94) likt Hörnfeldts beskrivning och redogör för att makt handlar om en relationsgemenskap där ena parten har makt över den andre i något avseende och är ingen enskild affär. Engdahl och Larsson (2011, s.113) skriver att makt kan handla om att förbjuda handlingar eller att leda, vilket visar sig i kontroll och beteendestyrning. Med vars effekt blir att individens förmåga att styra sig själv påverkas, vilket gör dem till moraliska, ansvarstagande och självständiga individer (Engdahl & Larsson 2011, s.113). I nationalencyklopedin ges förklaringen åt *moral* som att ha en uppfattning om - och regler för vad som anses vara rätt och orätt (NE). Makten brukar inplanteras via moralen, som Hörnfeldt (2009) ger förklaring åt. Hörnfeldt har inspirerats av filosofen och idéhistorikern Michel Foucaults¹ syn på makt och använder

¹ Paul - Michel Foucault, (1926-1984) Var en fransk filosof och idéhistoriker. Foucault är en viktig föregångsgestalt inom maktbegreppet.

sig av begreppet governmentalitet för att benämna moral och menar att det handlar om styrningsmentalitet. Styrningsmentaliteten innebär en styrning av ett fenomen eller ett objekt, där all styrning handlar om en maktutövning (Hörnfeldt 2009, s.18ff). Barns utveckling har med governmentalitet att göra, som handlar om att styra och disciplinera sig själv utifrån en maktrelation (Hörnfeldt 2009, s.21). Ett sätt att begripa maktutövning förstår jag utifrån governmentalitet, med governmentalitet vill jag förstå och visa på den maktutövning och moraliska ordning som råder. I min undersökning avser jag governmentalitet utifrån maktutövning, genom ett moraliskt ansvarsfenomen om en ansvarsmoral som elever har i skolan.

2.4 Elevinflytande och demokrati

Begreppet *elevinflytande* i den här studien står nära anknutet till begreppet ansvar och handlar om den demokratiska rättigheten till inflytande som elever i skolan har. I Lgr11 (2011, s.15) kopplas begreppet *inflytande* till begreppet *ansvar* och författaren Amelie Tham (1998, s.3) påpekar att elevinflytande är ett mångtydligt begrepp. Elevinflytande handlar om det egna lärandet och arbetet i skolan, att få vara med och ta beslut, vilket är en fråga om ansvar och delaktighet (Tham 1998, s.3). I skolverkets rapport (1993) *Demokrati och inflytande i skolan* redogörs det för att inflytande är en rättighet. Det är en demokratisk rättighet som elever i skolan har över undervisningens innehåll och utformning, även över arbetsprocessen (Skolverket 1993, s.1). I min studie kommer jag att undersöka hur lärarna ser på elevers inflytande i skolan.

Ovan presenterade jag de teoretiska utgångspunkterna med vilka jag kommer att analysera mitt material. Med detta kommer jag att kunna belysa elevansvar utifrån olika perspektiv för att i sin tur knyta an till mitt empiriska material om lärares syn på det ansvar elever i skolan ska ta, samt att öka förståelsen för vad ansvarsbegreppet i skolan innebär. Det finns säkerligen fler sätt att se på ansvar i skolan än de ovan nämnda då det är ett brett fenomen, men de ovan nämnda är de jag kommer att utgå ifrån i min studie.

3. Tidigare forskning

Tidigare konstaterades det att ansvarsfenomenet saknar en definition i läroplanen. Det framställs som ett självklart och underförstått begrepp i styrdokumentet som skolan följer (Söderström 2004, s.30). Det har gjorts en del forskning på området elevansvar i skolan, men ingen forskning angående ansvar i grundskolans yngre årskurser 1-3 hittades. Den forskning jag har hittat om elevansvaret är från årskurs 4 upp till gymnasiet. I detta avsnitt kommer jag att redogöra och presentera den tidigare forskning som bedrivits kring detta ämne. Avsnittet kommer att behandla elevers ansvar i skolan utifrån makt, mognad, moral och inflytande. Den valda tidigare forskningen som nedan redovisas har jag valt med avseendet för dess relevans för min studie, då de är aktuella inom området elevansvar.

3.1 Elevers ansvar i skolan

En etnografisk fallstudie av Dovemark (2007) *Ansvar – hur lätt är det?* hade i syfte att studera det pedagogiska förhållningssättet på ansvar. I studien observerades och intervjuades lärare på en skola om ämnet ansvar. Dovemark (2007, s.26ff) urskiljer sju olika ansvarstagandeområden som kan komma att finnas i skolan. Det första av de sju ansvarstagandeområdena är ansvar utifrån dialog och handlar om elevers ansvar att kommunicera i skolan. Exempel, att ge respons när läraren pratar med eleven. Det andra ansvarsområdet är ansvar som berör känsla och handlar om att individen agerar inför andra utifrån känslor och tankar i moralfrågor. Det tredje ansvarsområdet är ansvar genom omsorg, vilket innebär samt kräver att individen har förmåga till empati, värme och medkänsla utifrån ett omsorgsfullt sätt gentemot både det egna och andras behov. Det fjärde ansvarsområdet är ansvar som ett motstånd, som handlar om att elever gör motstånd för ett ansvar de har, exempelvis visa motstånd av olika slag då de inte känner skolans verksamhet som meningsfull. Det femte ansvarsområdet är ett ansvar utifrån ett handlingsutrymme, som innebär att det krävs av eleverna att de kan ansvara för sina handlingar utifrån befogenheter som de fått. Detta betyder att om eleverna fått makten att bestämma något så förväntas de att exempelvis sköta skolarbetet, det vill säga att de svarar mot de förväntningar som då tillkommer befogenheten. Det sjätte ansvarsområdet handlar om att eleverna är skyldiga att svara för och genomföra arbetsuppgifterna som lärarna delegerar. Det sjunde och sista ansvarsområdet som Dovemark redogör för i sin studie är

ansvar som berör skuld. Studien har visat att elever skuldbelägger sig själva då de inte förstår, vilket innebär ett ansvar att kunna hantera sina känslor (Dovemark 2007, s.26ff). Ansvarsfenomenet är även något som kan variera från olika klassrum och tidpunkter, påpekar Permer och Permer (2002, s.23). Detta visar på att det rör sig om en mängd olika sorters ansvar, vilka går under ett elevansvar, som elever i skolan ska bemästra. Elevansvaret kan se olika ut beroende på i vilket klassrum man befinner sig i.

I flera studier framställs det att elever bär på ett personligt ansvar i skolan och att det kan vara svårt för en del att ta till sig. Dovemarks (2007) studie visade på att det i skolan ställdes krav på eleverna att ta ansvar för sina val, samt de konsekvenser som tillkommer valen. Det visade sig att inte alla elever klarade av att ta det ansvaret som krävs i skolan (Dovemark 2007, s.160f). Den vuxne backar i sitt ansvarstagande i samma ögonblick som den enskilda eleven får mer ansvar. För den enskilda eleven blir det ett personligt problem, där eleven själv ansvarar för framgång eller misslyckande (Dovemark 2007, s.164). Elevens eget ansvar för framgång och misslyckande var även ett resultat som kom fram i studien *Konsten att sätta sig själv i arbete* av Ingrid Carlgren (2005), professor i pedagogik. Studien handlar om elevers ansvar i skolan och eget arbete. Studien baserades på intervjuer med lärare i en skola. Resultatet av studien visade att lärarna förväntar sig att eleverna i ett ansvarstagande beteende ska agera utifrån lärarnas förväntningar. Lärarna förväntade sig även att eleverna tar ansvar för sin inläring och inte enbart att de gör sina skoluppgifter. Lärarna utgick generellt från att elever kan, bara de vill, vilket betyder att den enskilda eleven bär på ansvaret för sitt misslyckande och sin framgång (Carlgren 2005, s.25). Ett liknande resultat finns i Söderströms (2006) studie, *"Att göra sina uppgifter, vara tyst och lämna in i tid"*, som visar att elevers ansvar för sitt skolarbete i första hand sågs som ett individuellt ansvar. Det har även visats att inte alla elever kan ta ansvar för sitt skolarbete då de kan sakna de grundläggande förutsättningarna för det. Syftet med studien var att förstå elevers ansvar för deras skolarbete (Söderström 2006, s.189), utifrån lärarintervjuer (Söderström 2006, s.100). Ytterligare en studie av Söderström (2004), *Elevers ansvar för sitt skolarbete*, med samma studiesyfte slutade med liknande resultat. I studien intervjuades 75 lärare och resultatet visade att elevansvar handlar om ett ansvar som eleverna har över sitt lärande och sin skolgång. Ansvar är något som förutsätts av

lärarna att eleverna kan ta, för att skolverksamheten på ett tillfredställande sätt ska fungera, men att en del elever kan ha svårt att ta det ansvar som förväntas av dem. För dessa elever kan det resultera i svårigheter med att lyckas med skolarbetet (Söderström 2004, s.28).

3.2 Ansvar utifrån ett moraliskt fenomen

Flera studier visar på att elevansvar handlar om en moralisk handling. I avhandlingen *Klassrummets moraliska ordning*, av Permer och Permer (2002), var studiens syfte att visa på hur barn bildas som moraliska subjekt. Metoden i studien var kvalitativa intervjuer och observationer med elever och lärare (Permer & Permer 2002, s.8ff). Studiens resultat visade att ansvar i skolsammanhang handlar om att få den vardagliga skolverksamheten att fungera (Permer & Permer 2002, s.315). Det innebär att ställa upp på skolans vardag utifrån normer och ordningsregler som satts upp för verksamheten. Det i sin tur handlar om elevers självstyrning och uppträdande i den sociala kontexten. Permer och Permer (2002) förklarar det som att upprätthålla en moralisk ordning (Permer & Permer 2002, s.115). Detta överensstämmer med Dovemarks (2007) och Söderströms (2006) studier, som beskriver ett ansvarsfullt beteende som en moralisk handling och skyldighet. De skriver att ansvar och ett ansvarsfullt beteende bland annat handlar om att eleverna ska ansvara för de givna normerna och reglerna som finns uppställda. Det innebär dessutom att eleverna ska kunna ansvara för sina skoluppgifter och utföra dessa utifrån lärarnas förväntningar (Dovemark 2007, s.25, Söderström 2006, s.23ff). Den moraliska ordningen kan ses utifrån ett maktperspektiv som handlar om det ansvar eleverna har över sitt skolarbete (Permer och Permer 2002, s.23).

3.3 Ansvar utifrån mognad

I Carlgrens (2005) studie talade lärarna om ansvar och lärande utifrån elevers takt, nivå och mognadsnivå. Lärarna menar att man ska ta hänsyn till elevers mognadsnivå som innebär att elever får arbeta i sin egen takt. Begreppet mognad beskrevs i studien som var eleven befinner sig i sin utvecklingsprocess och vilken nivå arbetet ligger på (Carlgren 2005, s.27ff). Detta överensstämmer med fallstudien *Eget arbete eller självständigt arbete* av Sternudd- Groth (2005). Studien visade att det ansvar elever får i skolan är något som stiger med åldern. Innebörden av ansvaret kan även skilja sig från olika skolor. Metoden

för studien var lärarintervjuer, som gjordes i fyra grundskolor. Syftet med studien var att granska elevers eget arbete utifrån ansvarsbegreppet (Sternudd- Groth 2005, s.186ff).

3.4 Ansvar som maktfenomen

Enligt Söderströms (2006) avhandling råder det en traditionell maktstruktur i skolan som handlar om att lärarna bestämmer över innehållet och arbetsformerna för undervisningen (2006, s.173). Studien visade att lärarna har en överordnad position gentemot eleverna och att de har olika strategier för att hjälpa eleverna som har stor betydelse för att de ska kunna utveckla ett ansvarstagande. Maktrelationens mål är att fostra starka individer som är självständiga och som kan ta ansvar för samhället, samt sig själv (Söderström 2006, s.81). Maktstrukturen i skolan togs även upp i en avhandling *Disciplinering via frihet* av Eva Österlind (1998), forskare i pedagogik. Studien visade, utifrån lärarintervjuer, att lärarna har makten i skolan, i och med att de indirekt styr med regler och rutiner. Det visade sig att eleverna ges frihet mot att de tar ansvar för sig (Österlind 1998, s.148). Söderström (2006) skriver i sin studie att elever ibland i skolan får vara med och bestämma över hur skolans uppgifter ska göras. Då elever får större makt över genomförandet av hur uppgifter ska gå till i det egna skolarbetet har dock läraren fortfarande makten över uppgiftens innehåll (Söderström 2006, s.53).

3.5 Ansvar genom inflytande – en demokratisk rättighet

En annan studie av Eva Österlind (2005) *En skraddarsydd skola för alla?* som bygger på 49 intervjuer med elever och lärare, handlar om elevers skolsituation. I studien visade det sig att lärarnas syfte och intention med att ge elever inflytande handlade om att eleverna skulle få öva sig på att ta ett större ansvar för sina studier, skolarbete och lärande (Österlind 2005, s.94).

I en forskningsstudie *Eget arbete – eget ansvar* av Kerstin Bergqvist (2007), professor i pedagogik, intervjuades lärare och elever med syftet att undersöka hur elevers ansvar för sitt skolarbete såg ut och hur villkoren för undervisning och lärande såg ut. Studiens resultat visade att lärare ansåg att det är viktigt att elever lär sig att ta ansvar, då det är en nödvändighet att kunna bemästra ett ansvarstagande när man kommer ut i samhällslivet.

För att elever ska utvecklas till ansvarstagande individer är det viktigt enligt lärarna att eleverna får inflytande i skolan (Bergqvist 2007, s.96ff). Detta i överensstämmelse med Söderströms (2006) studie om att elever i skolan ska ges inflytande. Det i sin tur förutsätter att lärarna skapar möjligheten och inbjudningar för det. Studien har visat att ytterst få sådana tillfällen finns i skolan. Då eleverna får inflytande att bestämma över något förväntas det av lärarna att eleverna sköter sig ansvarsfullt och sköter sitt skolarbete, det vill säga att eleverna svarar mot de förväntningar som tillkommer befogenheterna (Söderström 2006, s.173). Detta i överensstämmelse till det femte området att se ansvar utifrån sättet som Dovemark (2007, s.26f) redogör för. Ansvar som ett handlingsutrymme, vilket innebar att ansvara för de förväntningar som tillkommer med befogenheter. I Söderströms studie visade det sig att lärare ansåg att elevers bristande mognad är något som de ser som ett hinder i ett ökat inflytande. Då elever får ta ansvar och inflytande i skolan förutsätts det att eleverna sedan blir ansvarstagande medborgare, vilket medför att samhället fungerar på ett demokratiskt sätt (Söderström 2006, s.52f).

4. Metod

4.1 Kvalitativa forskningsmetoder

Denna studie baserar sig på fem intervjuer med intentionen att ta reda på vad lärare i grundskolans tidigare år har för syn på begreppet elevansvar, som är syftet med studien. De teorier och tidigare forskning som tidigare redogjorts för har jag utgått ifrån då jag bearbetat mitt material och tolkat intervjuerna. I min studie har jag använt mig av en kvalitativ metod, en vanlig metod inom pedagogisk forskning enligt Staffan Stukát (2011, s.34), forskare i pedagogik. Jag använde mig av kvalitativa intervjuer, vilket i sin tur innebär att jag inte kan ge generella slutsatser för hur *alla* lärare ser på begreppet. Stukát (2011) förklarar att det vanligen är ett lågt antal informanter i en kvalitativ forskning, som gör att man inte kan generalisera ett heltäckande svar. Tolkning och förståelse är två centrala delar inom den kvalitativa metoden och har sitt ursprung i den humanistiska vetenskapen (Stukát 2011, s.36), vilket jag använt mig av för de framkommande resultaten och tolkningen av mitt material. Denna förståelsemetod härstammar från hermeneutiken (Thomassen 2007, s.180). Steiner Kvale (1997, s.34), psykolog och professor i pedagogisk

psykologi, förklarar att syftet med kvalitativa forskningsintervjuer är att man vill komma åt den intervjuandes uppfattningar kring ett ämne för att förstå och beskriva den. Utifrån detta anser jag att en kvalitativ metod som val för den här undersökningen var mest lämpad och relevant då syftet varit att ta reda på lärares syn på elevansvar.

4.2 Urval och avgränsning

Då jag funderade över vilka jag skulle intervjua kom jag fram till att det var lärare i grundskolor för de yngre årskurserna 1-3 jag skulle ha med i studien. Valet av att intervjua lärare anser jag var det mest lämpade att göra då jag i mitt syfte och frågeställning var ute efter deras syn på ämnet. Anledningen till att jag just valt att intervjua lärare från grundskolans tidigare årskurser 1-3 ingår i min vinkling på ämnet. Då jag sett att det inte gjorts någon forskning kring elevansvar från de årskurserna. I valet av skolor och lärare att intervjua valde jag tre skolor i Stockholmsregionen. Där två intervjuer var från samma skola, ytterligare två från en annan och den resterande intervjun var från en annan skola som tillsammans resulterade i fem stycken intervjuer med fem lärares syn på ämnet. Att det var just två pedagoger från två av skolorna har ingen betydelse för mitt resultat då mitt syfte inte är att undersöka dessa skolors syn utan lärare allmänt. Skolorna valde jag slumpvis ut i Stockholmsområdet, med skälet att jag inte hade som syfte i studien att undersöka ett specifikt område.

Det var svårt att få tag i lärare som ville ställa upp på intervju. Jag skickade både e-post och ringde ett trettiotal skolor utan någon positiv respons. Till sist efter mycket möda fick jag tag i några lärare som gärna ville ställa upp. Lärarna var i åldrarna 25-40 år och mer än hälften av lärarna som deltog i studien var av en slump nyexaminerade och hade varit lärare i ett till två år. Intervjuerna ägde rum på skolorna där de intervjuade lärarna arbetade. Av de intervjuade var fyra av dem kvinnor och en var en man, dock har detta ingen betydelse för min studie då jag inte har syftet att undersöka deras synpunkt utifrån genus. Samtliga intervjuade lärare hade en lärarutbildning för de yngre årskurserna. Tre av de fem lärarna var lärare för årskurs ett, en för årskurs två och den sista för årskurs tre. Jag hade gärna intervjuat fler lärare kring elevansvaret för att få ett ännu bredare perspektiv på lärares syn, men på grund av studiens tidsram, på cirka två månader, var det svårt. De fem

intervjuerna gav ett brett material att utgå ifrån, dock får man tänka på att de lärarna jag intervjuat bara är några i mängden och att de därmed inte kan spegla alla lärares syn på fenomenet elevansvar. Sociologen Ann Kristin Larsen (2009, s.77) förklarar i sin bok att i en undersökning behöver inte resultatet gälla alla nödvändigtvis än de som deltagit, utan ibland är målet för en studie att uppnå kunskap i största möjliga mån inom ett område.

4.3 Genomförande

Valet av den kvalitativa intervjuemetoden är en strukturerad intervju med intervjuformulär. Den består av fasta frågor som ställdes till alla informanter (se bilaga för intervjufrågornas utformning), vilken jag förberett utifrån en intervjuguide jag tidigare sammanställt. Med anledningen att den metoden var bäst lämpad för mitt syfte och frågeställning. Då Larsen (2009, s.84) påpekar att en strukturerad intervjuemetod av denna form har fördelen att man får den mängd information som man är ute efter, för att besvara sin frågeställning. Den ska även underlätta jämförelsen i analysen, då alla informanter besvarar alla frågor i samma följd. Intervjuerna varade i cirka fyrtiofem minuter per intervjuperson. Intervjuerna spelades in med hjälp av ett inspelningsinstrument i samtycke med informanterna så att jag under intervjuens gång kunde lyssna aktivt till informanterna och föra korta anteckningar. Efteråt lyssnade jag till det inspelade materialet, transkriberade och fyllde i det jag inte tidigare hunnit skriva ned. Sedan jämförde jag deras svar i intervjumaterialet genom att leta efter mönster och teman. Med utgångspunkt i studiens frågeställningar och temana systematiserade jag upp min analys- och resultatdel under tre olika delkapitel. Under de olika rubrikerna är strukturen som sådan att presenterar mina resultat tillsammans med analysen, utifrån de teorier, tidigare forskning och styrdokument jag redogjort för.

4.4 Etiska överväganden

Etiska dilemman, enligt Larsen (2011, s.13), är inget man kan undvika i forskning. Det finns etiska krav som man bör förhålla sig till inom humanistiskt- och samhällsvetenskaplig forskning som jag i min undersökning varit medveten om. Enligt Larsen (2011, s.14) är Samtyckeskravet, nyttjandekravet, informationskravet och konfidentialitetskravet de viktigaste forskningsetiska principerna. Forskaren Stukát (2011, s.138ff) och professor för specialpedagogik Monica Dalen (2007, s.20ff), har redogjort för

de forskningsetiska principerna för humanistisk- och samhällsvetenskaplig forskning som jag nedan kommer dra kopplingar till utifrån min studie.

I och med *Informationskravet* informerade jag informanterna innan intervjuernas start om undersökningens syfte, tillvägagångssätt och om hur informationen kommer att användas. Jag talade även om att det är helt frivilligt att delta och att de när som helst kan upphöra sin medverkan i undersökningen. Genom *Samtyckeskravet*, frågade jag lärarna om deras samtycke att medverka i studien, vilket de gav. Ifall man intervjuar minderåriga krävs vårdnadshavarnas tillåtelse, men eftersom alla intervjuande deltagarna var myndiga räckte det med deras tillåtelse att medverka. *Konfidentialitetskravet* är ytterligare ett krav, vilket innebar att jag informerade informanterna om deras anonymitet i undersökningen. Jag talade om att all information, samt alla uppgifter kommer att behandlas anonymt. För att lärarna ska förbli anonyma benämner jag dem vid fiktiva namn i min undersökning och kallar dem för Berit, Monica, Agnes, Oskar och Sara. Ett annat krav som behövs för forskningen är *Nyttjandekravet*, genom det kravet kommer informationen jag samlat in inte användas i annat bruk än mitt forskningssyfte.

5. Resultat och analys

I denna del kommer jag att presentera och analysera mitt insamlade empiriska material med fem lärarintervjuer där lärare ger sin syn på elevansvar i grundskolan (åk 1-3), med utgångspunkt i den teoretiska ram jag har anlagt för studien, tidigare forskning, styrdokument, samt studiens syfte och frågeställningar. Mina intervjuresultat med lärares syn på ansvar i åk 1-3 sätter jag i dialog med tidigare forskning om äldre årskurser.

Strukturen för resultaten och analysen av mitt insamlade material ser ut som sådan att jag under tre olika delkapitel kommer att presentera mina resultat från intervjuerna med lärarna tillsammans med analysen. Med rubrikerna *Lärares syn på begreppen elevansvar*, *Lärares syn på ansvar och inflytande- en demokratisk rättighet*, *Ansvarstagande beteende åk 1-3*. Två av delkapitlen handlar om lärares syn på begreppet elevansvar och ett delkapitel om vad som förväntas av eleverna.

5.1 Lärares syn på begreppet elevansvar

I det här kapitlet kommer det att redogöras för lärarnas syn på begreppet elevansvar. Enligt samtliga intervjuade lärare är innebörden av elevansvar i grundskolan (åk 1-3), ett svårdefinierat begrepp och handlar om en tolkningsfråga. Läraren Sara beskriver begreppet elevansvar och motiverade sin syn så här:

Elevansvar handlar om en tolkningsfråga. Elevansvar anser jag är det viktigaste ordet som finns i skolan och kan vara allt mellan himmel och jord. (Sara, 2012-10-11)

Läraren Sara anser att elevansvar handlar om att ansvara för sitt lärande, om att följa skolans regler, sitta på sin plats, hålla ordning runt sig, hålla fint vid bänken, sin låda och i kapprummet. En annan lärare, Monica är inne på samma spår och anser att elevansvar handlar om att: eleverna ska ta ansvar för sig själva, sina handlingar, sitt lärande och sina uppgifter. Monica förklarar även att "Elevansvar är viktigt för att de ska lära sig ta ansvar för sina saker och uppgifter..." (Monica, 2012-10-11). Enligt läraren Agnes handlar elevansvar om att "eleverna har uppgifter som de ska göra" (Agnes, 2012-10-10). Berit, en annan lärare, berättar att elevansvar för henne handlar om att "eleverna ska ta ansvar för det de ska göra på lektionerna i undervisningen" (Berit, 2012-10-15). Läraren förklarar det med att eleverna ska ta ansvar för sina uppgifter, omgivning och se till så att det ser fint ut vid bänken och kapprummet. Läraren förklarar vikten av ett elevansvar och nämner att "Ett elevansvar är viktigt för att eleverna ska känna sig delaktiga och för att det de gör betyder någonting, att det blir betydelsefullt" (Berit, 2012-10-15). Den femte lärarinformatanten Oskar, beskriver elevansvaret så här:

Eleverna tar ansvar för det de har runt omkring sig, exempel att hålla ordning i kapprummet, ha ordning på sina böcker, arbetsron i klassrummet, sin kunskapsinläring och sitt lärande, det är dem själva som ansvarar för det. (Oskar, 2012-10-15)

I lärarintervjuerna framgår lärarnas syn på begreppet elevansvar. Det finns både likheter och skillnader i deras syn. Begreppet elevansvar framställs som ett givet begrepp i

styrdokument, som skolan följer (Söderström 2004, s.30), men frågan är om det verkligen är ett självklart och entydigt begrepp då lärarna har en del skillnader i sin syn på begreppet. Begreppet elevansvar påverkas av den rådande kulturella och sociala kontexten (Söderström 2004, s.20). Enligt ett socialkonstruktivistiskt synsätt är samhället konstruerat genom sociala gemenskaper och språkliga relationer som bidrar till kunskap, vilket i sin tur bildar vår verklighetsuppfattning (Thomassen, 2007, s.205). Ansvarbegreppet är något som kan variera från olika tidpunkter och klassrum (Permer & Permer 2002, s.23). Elevansvaret kan även skilja sig lite från olika skolor (Sternudd - Groth 2005, s.186). Utifrån detta kan jag dra slutsatsen att lärarnas syn på elevansvarsbegreppet påverkas av samhällets sociala gemenskaper och språkliga relationer. De intervjuade lärarnas syn på begreppet elevansvar verkar stämma överens med detta, om att lärarnas syn på begreppet kan skilja sig mellan olika klassrum och tidpunkter, då lärarna inte har exakt samma syn på elevansvarsbegreppet. Lärarnas syn på begreppet elevansvar visar på att det är ett omfattande begrepp. Detta stämmer överens med det som Dovemark (2007) skriver, att ansvar är ett brett begrepp som kan ses och uppfattas på ett antal olika sätt. Dovemark redogör i sin studie om sju olika ansvarstagande områden (Dovemark 2007, s.26), som visar att elevansvar har flera betydelser. De intervjuade lärarna har ett flertal uppfattningar om vad elevansvar innebär och anser att begreppet är en tolkningsfråga, vilket tyder på att det är brett begrepp.

Enligt lärarnas syn på elevansvar innebär det att eleverna tar ansvar för sitt lärande och sin kunskapsinhämtning, att de gör sina skoluppgifter och andra uppgifter, gör det de ska på lektionerna, ansvarar för sitt handlande, ansvarar för arbetsron i klassrummet, sitter på sin plats och håller ordning omkring sig. En studie av Söderström (2006, s.100) visar att elevansvaret innebär ansvar för sitt skolarbete och att det är ett individuellt ansvar. Lärarna i min studie förklarar att ansvaret eleverna har gällande ordningen innefattar att de håller ordning runt sig, på sina böcker, i lådan, vid bänken och i kapprummet. I Lgr11(2011) står det i skolans mål att varje elev ska ta ansvar för sina studier och sin arbetsmiljö (Lgr11 2011, s.15). I överensstämmelse med det som står i läroplanen att eleverna ska ta ansvar för sin arbetsmiljö anser lärarna Sara, Oskar och Berit att det i elevansvaret ingår att hålla ordning runt sig. I läroplanen framgick det att elever ska ta ansvar för sina studier, vilket

alla intervjuade lärare förutom Agnes nämner. Elevansvaret påpekar Davis och Murell (1994, s.2ff), är en förutsättning för kunskap och lärande. Detta är i överensstämmelse med att lärarna i min studie anser att i ett elevansvar ingår det att ta ansvar för sitt lärande och sin kunskapsinhämtning.

Monica anser att elevansvaret handlar om att eleverna tar ansvar för sina handlingar. Inom moralfilosofin handlar ansvaret som tidigare nämnts, om att människor bär ansvar för sina handlingar. Elevers ansvar för sina handlingar kan alltså kopplas till moral. De intervjuade lärarna i min studie beskriver vad som innefattar elevansvar enligt dem, som överensstämmer med det som Söderströms (2006, s.15) studie, som berör ett ansvar för skolarbetet, för sina klasskamrater och sig själva. Det handlar om att eleverna ska göra sina uppgifter och ha ett ansvar gentemot andra skolaktörer. Ansvaret gentemot andra handlar om att eleverna ska ansvara för arbetsron och arbetsmiljön (Söderström 2006, s.15). Utifrån detta skulle man kunna säga att elevansvar innebär ett individuellt ansvar för sitt skolarbete och ett ansvar mot kollektivet, som exempelvis arbetsron och arbetsmiljön.

När lärarna Sara och Berit förklarar ansvarsbegreppet kopplar de ansvar till elevinflytande. Sara berättar att om man visar att man kan ta ansvar får man förmåner såsom inflytande. Läraren Berit påpekar att elevansvar även handlar om ett inflytande som eleverna har:

Elevansvar innebär även att eleverna har inflytande i skolan, att de tillsammans med klassen är delaktiga i planeringen av undervisningen. (Berit, 2012-10-15)

I läroplanen finns rubriken *Elevernas ansvar och inflytande* (Lgr11 2011, s.15), vilket jag tolkar som att begreppet inflytande är nära anknutet till begreppet ansvar, ett elevansvar. Under rubriken framgår det att elever ska kunna påverka, vara delaktiga och ta ansvar i skolan. Det är en demokratisk rättighet att eleverna får inflytande i skolan (Lgr11 2011, s.15). Söderström (2006, s.52) poängterar att genom att elever får ta ansvar och inflytande i skolan förutsätter det ansvarstagande medborgare som medför att samhället fungerar på ett demokratiskt sätt.

Läraren Sara anser att elevansvar är ett viktigt begrepp inom skolan och som Söderström (2006, s.9) påpekar är ansvar inom skolsammanhang ett centralt begrepp, vilket alltså är en syn som Sara tycks dela. De intervjuade lärarna är överens om elevansvarets betydelse för det kommande samhällslivet som vuxen, vilket kräver att man kan ta ansvar. Lärarna ansåg att det är viktigt och nödvändigt att eleverna lär sig ta ansvar i skolan för att förberedas och utvecklas som individer inför ansvaret som kommer i samhällslivet.

Det är viktigt för att sen som vuxna behöver eleverna kunna ta ansvar, vi uppmuntras i vårt samhälle att ta ansvar. (Sara 2012-10-11)

I citatet syftar läraren Sara till elevansvaret när hon uttrycker ”det”. Det framgår i skollagen (SFS 2010:800 kap. 1, §4) att utbildningen syftar till att främja elevers personliga utveckling till medborgare som är kompetenta, kreativa och ansvarstagande. Enligt Lgr11 (2011, s.15), ska skolan förbereda eleverna inför ett demokratiskt samhälle med skyldigheter, rättigheter, delaktighet och ansvar. I FN:s konvention om barns rättigheter står det under artikel 29 att utbildningen ska sträva mot att förbereda individen inför samhället och ett ansvarsfullt liv (Lärarens handbok 2008, s.216f). Det lärarna var överens om angående elevansvarets betydelse för samhällslivet var i stort sett detsamma som framgick i skollagen, läroplanen och FN:s konvention om barnets rättigheter. Lärarnas syn överensstämmer alltså med det som står skrivet i skolans styrdokument. Lärarnas syn stärks ytterligare av det som Axén och Näslund (1994, s.5) skriver. De påpekar vikten av elevansvar och elevinflytande i skolan, för att eleverna ska kunna fungera i samhället. Vikten av elevansvar för samhällslivet var något som även Bergquists (2007) studie visar på. Bergquists studie visar även att lärare anser att elever behöver inflytande i skolan för att utvecklas till ansvarstagande elever (Bergquist 2007, s.96ff).

Läraren Monica berättar att; för att eleverna ska ta elevansvar i skolan behöver man som lärare förvänta sig att eleverna kan ta ansvar. ”Om jag förväntar mig att eleverna inte klarar det så kommer de inte klara det” (Monica, 2012-10-11). Monicas yttrande är något som framgår i läroplanen Lgr11 (2011, s.15), att lärare ska förvänta sig att elever tar ansvar (se även Davis & Murell 1994).

Analysen av intervjuerna visar att elevansvarsbegreppet är ett svårdefinierat, brett begrepp. Elevansvarsbegreppet står givet i läroplanen Lgr11 och i min studie resulterade begreppet som brett och omfattande. Lärarnas syn kan skilja sig från olika klassrum och över tid. Lärarnas syn på elevansvaret visade att det handlar om: att eleverna ska göra sina uppgifter, skoluppgifter, hålla arbetsro i klassrummet, göra det de ska på lektionerna, hålla ordning omkring sig och ansvara för sitt handlande.

5.2 Lärares syn på ansvar och inflytande- en demokratisk rättighet

Detta delkapitel kommer likt det tidigare kapitlet att handla om lärarnas syn på elevansvar. Delkapitlet kommer att visa hur lärarna ser på relationen mellan inflytande och ansvar. Lärarna är överens om att begreppen har en förbindelse och förespråkar varandra. Detta motiverar lärarna lite olika för. Berit säger att begreppen ”håller varandra i handen” (Berit, 2012-10-15).

Samtliga fem intervjuade lärarna anser att relationen mellan ansvar och inflytande är två fenomen som går hand i hand med varandra. Läraren Monica tycker till en början att begreppen inte alls har med varandra att göra, men ändrar sig sedan snabbt till motsatsen och motiverar att när elever växer i inflytande så växer de också i elevansvarsfronten och därigenom får de bättre självförtroende. I läroplanen (2011) är inflytande nära anknutet till ansvarsbegreppet och de nämns ofta i samråd med varandra (Lgr11 2011, s.15). De intervjuade lärarna anser att ansvar och inflytande går hand i hand och i läroplanen är begreppen nära anknutna till varandra. Detta tolkar jag som att lärarna är överens om ansvarets och inflytandets relation till varandra, samt om vad som står i läroplanen, att de förstår läroplanen på samma vis. Då alla fem lärare är överens om att begreppen går hand i hand tolkar jag det som att det är just det som läroplanen försöker förmedla, att de är nära anknutna till varandra. Fyra av de fem intervjuade lärarna, Monica, Agnes, Berit och Oskar ger liknande förklaringar på hur begreppen går hand i hand med varandra. De förklarar att om eleverna får inflytande över att bestämma över något så förväntar sig lärarna att eleverna tar det ansvar som medkommer. Agnes förklarar att inflytande har ” eftereffekten ansvar” (Agnes, 2012-10-10).

Agnes förklarar sitt yttrande som att då elever får inflytande medkommer ett ansvar och om eleverna får vara med och bestämma över något så förväntar hon sig att eleverna lever upp till ansvaret som medkommer. Läraren Sara nämner inte i intervjun att eleverna ska ansvara för det inflytande som de fått. Detta har även andra studier kommit fram till, att eleverna ska ansvara för sina handlingar utifrån de befogenheter och inflytande som de fått (Se t.ex. Dovemark 2007, s.27, Söderström 2006, s.173). Utifrån detta och det som står i läroplanen tolkar och förstår jag sambandet mellan begreppen ansvar och inflytande som att de hör ihop. Talar man om inflytande talar man automatiskt även om ansvar. Österlind (2005, s.94) kom i sin studie fram till att lärarnas intention med inflytande i skolan handlar om att eleverna ska öva sig på att ta ett större ansvar för sina studier, skolarbete och lärande.

Läraren Agnes nämner att inflytande handlar om demokrati och läraren Sara påpekar att inflytande är en rättighet. Det är just vad det är, i rapporten *Demokrati och inflytande i skolan* av skolverket (1993, s.1) står det att inflytande är en demokratisk rättighet som elever i skolan har. Agnes och Monicas yttranden överensstämmer med det som skolverket skriver om. De fem intervjuade lärarna är eniga om att inflytande i skolan handlar om att eleverna får vara med att påverka, tycka till och vara med att ta beslut. Enligt lärarna innebär inflytande i allmänhet att eleverna får ha elevråd och klassråd, bestämma, ta beslut, påverka, vara delaktig, strukturera upp sitt lärande, ha inflytande över upplägg, uppgifter och planering.

Elevinflytande handlar om att man ska lyssna på eleverna och att låta eleverna få vara med och påverka sin kunskapsinhämtning, som att vara med och bestämma om planering och om hur uppgifter ska göras. (Oskar, 2012-10-15)

Det lärarna anser att inflytande handlar om överensstämmer med det som står i skolverkets rapport (1993, s.1) om vad inflytande innefattar; undervisningens innehåll, utformning och arbetsprocess. I likhet till lärarnas svar skriver Tham (1998) att inflytande innebär att eleverna får vara med att ta beslut, ta ansvar, vara delaktiga, om det egna lärandet och arbetet i skolan (Tham 1998, s.3). Lärarna talar om inflytande över arbetsformerna och det

är också något som Sternudd- Groth (2005, s.191) kommit fram till i sin studie. Enligt Tham (1998) är elevers inflytande något mångtydligt (Tham 1998, s.3). Lärarna i min undersökning ger många förklaringar på begreppet inflytande, vilket jag tolkar och förstår som att det beror på att elevers inflytande är ett mångtydligt begrepp.

Enligt läraren Sara ingår det även i inflytandet att ta ansvar för sin kunskapsinhämtning, vilket hon motiverar så här:

Det är en rättighet som eleverna ha att få inflytande. Visar man att man kan ta ansvar, ja då ska man få mer/.../ Ska de lära sig något så måste de själva ta ett visst ansvar och inflytande för att det ska gå, de kan inte tro att det är lärarens uppgift att mata eleverna med kunskap utan de ligger i elevernas ansvar att ta initiativet för att ta till sig kunskapen själv. (Sara, 2012-10-11)

Saras yttrande förstår jag som att eleverna förväntas ta inflytandet och initiativet till att söka kunskapen själva. Sternudd-Groth (2005) nämner att elever i skolan idag får vara med och påverka kunskapsuppdrag såsom att ha inflytande över arbetsformer. Dock har det inte alltid varit så. Längre har elevers inflytande handlat om elevråd. Elever fick inte tidigare vara med och påverka skolans huvudsakliga kunskapsuppdrag (Sternudd-Groth 2005, s.191). I 1946 års skolkommissions betänkande (SOU 1948:27 s.3) står det att skolans främsta uppgift är att fostra demokratiska människor, utifrån elevens personliga förutsättningar och individualitet. Ur detta historiska perspektiv är en intressant aspekt året 1946 som beslutet slogs fast. För tittar man på året upptäcker man att det är ett år efter andra världskrigets slut 1945. Efter krigets slut när nazisterna blivit avslöjade ville man undvika att hamna i samma situation igen, samt undvika att någon diktator som Hitler kunde hamna makten. På den tiden var det extra viktigt att uppfostra ansvarsfulla människor, vilket var ett uppdrag som skolan fick ta (Mein Kampf 2002). Utifrån årtalen kan man även tänka att elevers ansvar i skolan inte ser ut som det gör idag, i och med det som tidigare konstaterats att det påverkas av den sociala och kulturella kontexten. De intervjuade lärarnas syn på ämnet i min studie visar att de anser att eleverna i överensstämmelse med det som Sternudd-Groth (2005) nämnde får vara med och påverka

kunskapsuppdraget mer än att enbart få ha klassråd och elevråd. Jag tolkar och förstår det som att lärarna i min studie anser att eleverna ska få vara med och påverka kunskapsuppdraget. En lärare uttryckte följande:

Jag är lite traditionell, så ger inte så mycket inflytande, för det kan bli lite stökigt om man ger för mycket och så finns det inte alltid tid för det, men det ansvar som de kan få ibland är att få strukturera sitt lärande och sina uppgifter. Det beror helt enkelt på eleverna, om hur mogna de är för att ta ansvar och inflytande. (Monica, 2012-10-11)

Läraren Monica uttrycker att hon är lite traditionell och inte ger så mycket inflytande, men vad menas egentligen med att vara traditionell? Kanske kan det traditionella handla om hur skolan såg ut för några år sen tillbaka, om den synen man hade på läraren och eleven? Det handlade om en lärarroll, där läraren styrde och bestämde i klassrummet och eleven inte hade så mycket att säga till om. Läraren Monica gör en koppling mellan inflytande och mognad då hon berättar att det inflytande hon ger eleverna beror på elevernas mognad. Detta innebär att elevers mognad enligt läraren är avgörande för hur mycket inflytande dem får i skolan. I läroplanen framgår det att inflytandet elever får ska anpassas efter mognad och ålder (Lgr11 2011, s.15). Detta kommer även Söderström (2006) fram till i sin studie, att elever ibland får inflytande i skolan och att elevers bristande mognad är vad lärare ser som ett hinder för ett ökat inflytande (Söderström 2006, s.53). Monicas syn kopplar jag till det vi såg i inledningen om maktperspektivet, om en maktutövning där ena parten har makten att bestämma över den andra i något skede. Mognadsbegreppet beskrevs även i inledningen, som att egenskaper utvecklas till en nivå som är användbar. Mognaden öppnar upp för möjligheter till nya inlärningsformer och beteenden som tidigare inte varit möjligt. Jag tolkar och förstår det som att Monica i det här fallet har makten att avgöra och bestämma om elever är mogna för att ta ett inflytande och jag menar att det sker en maktutövning mellan lärare och elev.

Söderström (2006) kom i sin studie fram till att lärare låter sina elever påverka hur arbetsuppgifterna ska göras, men att det fortfarande är läraren som har makten över uppgifternas innehåll fastän eleverna fått makten över hur uppgifterna ska gå till

(Söderström 2006, s.53). Det råder en maktstruktur i skolan, som handlar om att lärarna har makten att bestämma över innehållet och arbetsformerna i skolans undervisning (Söderström 2006, s.173). Min studie överensstämmer med Söderströms studie om att det råder en maktstruktur i skolan. De intervjuade lärarna talar om att inflytande handlar om att eleverna får påverka upplägget av uppgifterna, men dock råder det en maktstruktur eftersom det fortfarande är lärarna som styr över innehållet. Detta i undantag för Oskar som berättar att han låter eleverna påverka lektionsinnehållet. Han berättar att ” jag låter elevernas intresse ibland till en viss gräns får styra lektionsinnehållet och att lektionerna ibland kan byta fokus” (Oskar, 2012-10-15-9). Fyra av fem lärare nämner inte i intervjuerna att eleverna får vara med och påverka uppgifternas innehåll. Då elever inte får bestämma över uppgifternas innehåll råder det en maktutövning som lärare har mot elever. Det visar att lärare har en överordnad position i förhållande till eleverna (se även Söderström 2006, s.81).

Hur mycket inflytande eleverna ska få i grundskolans tidigare år (1-3) berättar lärarna om. Monica anser inte att man bör ge eleverna så mycket ansvar och inflytande på grund av att det kan bli stökigt, samt att tiden inte räcker till för det. En annan lärare berättar att:

Ibland får eleverna mycket inflytande och ibland för lite och detta kan bero på att tiden inte alltid räcker till att låta dem få mer inflytande. (Agnes, 2012-10-10)

Enligt lärarna Agnes och Monica är inflytandet som eleverna får bundet till om tiden räcker till. Agnes förklarar att hon ändå försöker ge eleverna mycket inflytande. Oskar anser att man ska ge eleverna mycket ansvar. Sara och Berit svarar att de försöker ge eleverna så mycket ansvar som det går. Monica i motsats till de andra fyra lärarna tycker inte att man ska ge eleverna mycket inflytande. Läraren Berit förklarar det så här:

Vad och hur mycket inflytande som ska ges eleverna beror på vad man ska göra, men jag försöker göra så att de får så mycket inflytande som möjligt. (Berit, 2012-10-15)

Söderströms (2006) studieresultat motsäger lärarnas påstående. Enligt henne finns det enbart få tillfällen som elever får inflytande i skolan (se Söderström 2006, s.173). I min studie har jag inget underlag för hur det ser ut i praktiken, om att tillfällena är få som Söderström kommit fram till. Däremot kan jag tolka och förstå Söderströms resultat om att tillfällena för elevinflytande är få inte stämmer överens med synen de intervjuade lärarna i min studie har, som nämner att elever ska ge mycket inflytande i skolan. Lärarna har en positiv syn på elevinflytandet som inte stämmer överens med verkligheten i Söderströms studieresultat. Man kan också tänka att eftersom de tidigare studierna inte undersökt elevansvaret för samma årskurser kan det skilja sig i hur mycket elevansvar som ges eleverna i olika årskurser. Söderström (2006, s.173) redogör för att lärare ska skapa möjligheter för inflytande åt eleverna. Detta tolkar jag som att trots tidsbrist ska man försöka att skapa möjligheter till inflytande.

Analysen visar att lärarna anser att relationen mellan elevansvar och inflytande går hand i hand i skolan. Lärarna anser att med ett inflytande tillkommer ett ansvar som förväntas att eleverna tar, som läraren Agnes sa ”inflytande har eftereffekten ansvar” (Agnes, 2012-10-10). Inflytande i skolan är en rättighet som eleverna har. Lärarnas syn på inflytande visar att det handlar om att eleverna får vara med och påverka, vara delaktig och ta beslut, att ha elevråd, klassråd och att ha inflytande över arbetsupplägg och uppgifter.

5.3 Ansvarstagande beteende åk 1-3

I detta delkapitel kommer det att handla om lärares förväntningar på eleverna utifrån ett ansvarstagande beteende, i skolans yngre årskurser (1-3).

Det som de intervjuade lärarna förväntar sig av eleverna i de yngre årskurserna (1-3) utifrån elevansvar har med elevernas förmåga att göra, vilket beror på ålder och mognad. Det ska även anpassas efter individen. Enligt läroplanen (2011) ingår det i skolans mål att varje elev ska ta ansvar för sin närmiljö och sina studier, som successivt ska ökas (Lgr11 2011, s.15). Detta kopplar jag till lärarnas syn om att elevers ålder och mognad är avgörande för hur mycket ansvar de får. Lärarna Sara, Monica och Oskar talar om elevernas mognad i förhållande till elevansvarsbegreppet. En av lärarna yttrar sig så här:

Man måste känna efter elevers mognad och nivå för hur mycket ansvar man kan ge eleverna i de yngre åldrarna. Det handlar om både åldersnivå och individnivå. (Oskar, 2012-10-15)

Detta ser jag utifrån ett makt- och mognadsperspektiv. Jag menar att det råder ett maktutövande lärare och elever mellan, då de intervjuade lärarna Oskar, Monica och Sara ansåg att elevansvaret var beroende av elevers mognad. Det vill säga det råder en maktutövning där lärarna har makten att avgöra vem som är mogen för ett visst ansvar eller inte. Engdahl och Larsson (2011) skriver att makt kan handla om att leda och förbjuda handlingar som visar sig i beteende och kontrollstyrning. Med vars effekt blir att elevens förmåga att styra sig själv påverkas, som gör de till moraliska och ansvarstagande elever (Engdahl & Larsson 2011, s.113), vilket jag ser utifrån governmentalitet. Maktutövandet handlar även om som Hörnfeldt (2009, s.18) skriver om, att makt utövas i relationer människor emellan, som i detta fall handlar om en maktrelation lärare – elev. Söderström (2006, s.81) redogör i sin studie för att maktrelationens mål är att fostra självständiga, starka elever som tar ansvar för sig själva och samhället. Lärarna Oskar, Monica och Saras yttrande om mognad tolkar jag som att lärarna menar att eleverna får ett elevansvar som de är mogna för, som ligger på deras nivå för vad de klarar av, samt att det därigenom finns en maktrelation lärare - elev.

De intervjuade lärarna är överens om att elevers ansvarstagande är åldersadekvata. Lärarna Oskar, Berit, Agnes och Sara anser att det även handlar om att ansvaret ska anpassas till individens förmåga. Lärarna Oskar och Monica förklarar att elevansvaret även ska anpassas efter gruppen. Oskar förklarar att man inte kan ställa orimliga krav på eleverna, utan man måste anpassa ansvaret. Carlgrens (2005) och Sternudd- Groths (2005) har i sina studier i överensstämmelse med min studie kommit fram till samma resultat, att lärarens syn på elevansvaret är kopplat till mognadsnivå, åldersnivå och takt (Carlgrens 2005, s.27ff, Sternudd-Groth 2005, s.191). Det rådande maktutövandet lärare och elever emellan gäller lärarens makt att bestämma om vilka elever som är redo för ett visst elevansvar, vilket grundas på mognad, ålder och individnivå. Enligt Läroplanen (2011, s.15) gäller detta även för inflytande, vilket är kopplat till ansvar.

Utifrån governmentalitet, som handlar om makt och moral vill jag lyfta upp en moralisk ordning som skapas genom lärarnas maktutövande. I inledningen förklarar jag moralbegreppet, som att ha en uppfattning om regler, om vad som anses vara rätt respektive orätt. Hörnfeldt (2009, s.21) förklarar maktutövningen governmentalitet som att individer i en maktrelation styr och disciplinerar sig själva. I det här fallet handlar det om ett maktutövande mellan lärare och elev, om elevers moraliska styrning. En elev har ett moraliskt ansvar över sitt skolarbete, för andra och sig själv, samt för skolans uppsatta regler och normer. Det ansvarstagande beteende som lärarna förväntar sig av elever är att ta ett personligt ansvar, sina handlingar, beteende, skolarbete, uppgifter, skoluppgifter, läxor, sitt lärande, sin kunskapsinhämtning, sköta sig, arbetsron i klassrummet, hålla ordning runt sig, hålla ordning i bänken, och kapprummet, vara en bra kompis, tänka på och ansvara för regler och rutiner. Jag ser lärarnas syn och förväntningar utifrån governmentalitet. Jag menar att lärarna förväntar sig ett ansvarstagande beteende, som i sin tur handlar om ett maktutövande lärarna har gentemot eleverna. Samtliga lärare i min studie förväntar sig ett moraliskt handlande av eleverna, om vad som anses vara rätt och orätt. Elevers moraliska handlande förutsätter en moralisk ordning. I Carlgrens (2005) studie visas det att lärare förväntar sig att eleverna agerar utifrån lärarnas förväntningar. Studien visar även att eleverna ska ta ansvar för sin inläring (Carlgren 2005, s.25). Detta i överensstämmelse med resultatet från min studie, om att elever kan ta ansvar för sin kunskapsinhämtning och sitt lärande.

Det ansvarstagande beteendet som ingår i ett elevansvar som lärarna beskrev kan förklaras med det som Permer och Permer (2002) och Söderström (2006) skriver om. Elevansvar handlar om att få den vardagliga skolverksamheten att fungera på ett tillfredställande sätt. För detta krävs det att eleverna ställer upp på skolans vardag, ansvarar för sina uppgifter och skolans uppställda regler och normer (Permer & Permer 2002, s.115, Söderström 2006, s.24ff). Permer och Permer (2002, s.115) och Dovemark (2007, s.25) förklarar detta som att elever handlar för att upprätthålla en moralisk ordning. Söderström (2006, s.25) påpekar att uppträda ansvarsfullt är en moralisk skyldighet eleverna har. Hörnfeldt (2009, s.18) skriver att makt kan medverka till att upprätthålla den strukturella ordningen, utan att det uppfattas som förtryckande av personen makten utövas mot. I detta fall av lärare mot

elever. Lärarna i min studie redogör för att ett ansvarstagande av eleverna handlar om att ställa upp på skolans vardag. Utifrån ett governmentalitets perspektiv handlar lärarnas maktutövande om att eleverna ska upprätthålla en moralisk ordning. Lärarnas makt gentemot eleverna handlar om att de vill uppnå ordning. Detta utan att eleverna tar illa upp, men för att skolverksamheten ska fungera.

Tidigare har jag nämnt att jag ser ett maktutövande som råder emellan lärare och elev i min studie. I överensstämmelse med detta kom Österlind (1998, s.148) i sin studie fram till att lärare har makten då de indirekt styr med regler och normer. Detta i likhet med synen som lärarna Agnes och Sara har på ett ansvarstagande beteende, som gäller regler och rutiner. Lärarna gav likande förklaringar och en lärare förklarade det så här:

Jag förväntar mig att eleverna tänker till om regler och rutiner i skolan. (Sara, 2012-10-11)

Enligt läroplanen (2011, s.15) ska läraren utgå ifrån att eleverna både vill och kan ta ansvar för sina studier. Två av de fem intervjuade lärarna, Monica och Oskar, nämner vikten av att förvänta sig att eleverna kan ta ett elevansvar. Monica påpekar att ”det är viktigt att ha höga förväntningar på eleverna för att eleverna ska utveckla ett ansvarstagande” (Monica, 2012-10-11). Hon påpekar att om man inte har förväntningar har eleverna inget som de ska leva upp till. Oskar berättar att ”man måste tänka och förutsätta att eleverna kan ta ansvar i skolan” (Oskar, 2012-10-15). Enligt lärarna är det viktigt med förväntningar på ett ansvarstagande (se även Davis & Murell 1994). Samtliga lärare utifrån intervjuerna visade sig ha förväntningar på ett ansvarstagande beteende av eleverna. Detta tolkar och förstår jag som att bakom elevansvar finns förväntningar av lärare.

Lärarna Oskar, Berit och Sara anser att alla elever i åk 1-3 är kapabla till att ta ett elevansvar. En lärare förklarar det med att ”man sätter ribban för vad gruppen och eleverna klarar av” (Oskar, 2012-10-15). En annan lärare förklarar det med att ”alla elever klarar av att ta elevansvar, men ansvaret de kan behärska är beroende från individ till individ” (Berit, 2012-10-15). Läraren berättade att ifall man ger för mycket ansvar kan det resultera i att

det blir en börda för eleverna och hon menar att det inte är bra. Medan Agnes och Monica inte anser att alla elever kan ta elevansvar i åk 1-3. En av lärarna förklarar att ”det kan handla om att man som lärare ställt för höga krav på åldersgruppen eller individen” (Agnes, 2012-10-10). Andra forskare har i sina studier visat att inte alla elever klarar av att ta ansvaret som finns i skolan, med motiveringen att eleverna kanske inte får den hjälp de behöver från hemmet och kan sakna de grundläggande förutsättningar för det (se Dovemark 2007, s.160f, Söderström 2006, s.189, 2004, s.28). Detta i sin tur kan leda till svårigheter med skolarbetet (Söderström 2004, s.28). I skolan finns det elever med svårigheter av olika slag, t.ex. ADHD, dock var det ingen av lärarna som tog upp det i förhållande till elevansvar. Vad kan det bero på och vad förväntas av de eleverna utifrån ett ansvarstagande beteende? Ställs det samma krav på dem? När lärarna svarade på intervjufrågorna utgick de från ”genomsnittliga” och ”normala” barn? Eller så tar de inte upp det, men syftar till detta när de säger att ansvaret ska anpassas till individens förmåga.

De intervjuade lärarna anser att man behöver lära eleverna att ta ansvar och en lärare beskrev det så här:

Man kan inte kräva så mycket ansvar från elever i de yngre åldrarna/.../ man måste först lära eleverna ansvaret och vad som förväntas, om hur man exempelvis ska uppföra sig. Man kan därigenom inte förvänta sig att de vet vad om ingår i ansvaret. (Berit, 2012-10-15)

Lärarna beskriver olika metoder för det, som de använder för att hjälpa elever att utveckla ett ansvarstagande. Exempelvis att: uppmuntra, ge beröm, ta beslut tillsammans, tala om vikten av att ta ansvar i klassen, påminna och ständigt förklara för eleverna hur man är ansvarsfull och vad ansvar innebär, arbeta med moral och värderingsfrågor. Lärare kan till en början ge eleverna hjälpmedel för att sedan överlåta allt mer och mer ansvar åt eleven själv. En lärare beskrev det så här:

Det är viktigt att man som lärare uppmärksammar eleverna när de tar ansvar, att man ger beröm, uppmuntrar och peppar de. Jag anser att detta har en positiv effekt. Elever

av erfarenhet blir mer ansvarstagande då de får beröm/.../Tala om vikten av att ta ansvar, både i klassen och individuellt om så behövs. Så att eleverna känner att de bär på ansvaret och lyfta upp skolans regler och rutiner som alla ska ansvara för. (Sara, 2012-10-11)

Lärarna är överens om att elever i åk 1-3 inte vet vad som förväntas av ett elevansvar och att det måste lärare hjälpa eleverna med detta. Dovemark (2007) och Carlgren (2005) förklarar att i samma sekund som den vuxne backar i sitt ansvarstagande så får eleven mer ansvar. Genom detta ansvarar eleven själv för sin framgång eller misslyckande i skolan (Dovemark 2007, s.164, Carlgren 2005, s.25). Den hjälp man ska ge eleverna, som lärarna i min studie redogör för kopplar jag till Söderström (2006), som skriver att i läroplanerna framförs det att skolan ska hjälpa eleverna utveckla ett ansvarstagande (Söderström 2006, s.9). I skollagen (SFS 2010:800 kap 1, § 4) står det att utbildningen ska främja elevens personliga utveckling till ansvarstagande individer. Söderströms (2006, s.81) studie visar att lärare kan hjälpa elever att utveckla ett ansvarstagande beteende, vilket även lärarna i min studie anser sig kunna genom olika metoder.

Analysen visar att lärarnas förväntningar på ett ansvarstagande beteende hos eleverna i de yngre skolåren (1-3) har med elevernas förmåga att göra, vilket beror på deras mognad, individnivå och ålder, vilket jag ser utifrån maktperspektiv, där lärarna har makten att avgöra vem som är mogen för ett visst ansvar. Det vill säga det råder en maktutövning. Det ansvarstagande beteendet som förväntas av eleverna handlar om att eleverna ska upprätthålla en moralisk ordning för att skolverksamheten ska fungera.

6. Slutsatser och sammanfattning

I denna avslutande del summeras mina slutsatser, med utgångspunkt i studiens syfte och frågeställningar. Denna undersökning hade som syfte att undersöka lärares syn på begreppet *elevansvar* i grundskolan (åk 1-3), eftersom det inte finns en definition för vad som menas med *ansvar* i Lgr11 som skolan följer. Studiens frågeställningar bestod av två frågor; ”vad har de intervjuade lärarna för syn på fenomenet elevansvar i grundskolan (åk

1-3)?” och ”vad anses enligt de intervjuade lärarna vara ett ansvarstagande beteende och vad förväntas av eleverna utifrån elevansvar i grundskolan (åk 1-3)?” Undersökningen är baserad på fem kvalitativa intervjuer med lärare, vilket innebär att ett heltäckande svar på vad elevansvar innefattar inte är en möjlighet, men uppsatsen ger en inblick om begreppet. Studien utgick från ett maktperspektiv och socialkonstruktivistiskt perspektiv och tog upp begreppen ansvar, elevansvar och elevinflytande.

I lärarnas syn på elevansvarsbegreppet kunde man hitta både likheter och skillnader. Det är något som även visats i andra studier, att elevansvaret kan skilja sig från skola till skola (Sternudd- Groth 2005), samt tid och klassrum (Permer & Permer 2002). Detta visar att elevansvarsbegreppet inte ser likadant ut överallt och att lärares syn på vad ett elevansvar är kan skilja sig. Detta väljer jag att se utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv, vilket Thomassen (2007) tidigare gett förklaring åt forskningstraditionens innebörd. Samtliga lärare i min studie ansåg att begreppet elevansvar var en tolkningsfråga, men är överens om att eleverna ska ta ansvar för: sitt lärande och sin kunskapsinhämtning, att göra sina skoluppgifter, göra det de ska på lektionerna, arbetsron, arbetsmiljön och att eleverna ska tänka till om samt ställa upp på skolans regler och normer. De forskare som studerat ansvar i de äldre årskurserna hade kommit fram till samma slutsatser: ansvaret gäller skolarbetet, arbetsron och arbetsmiljön (Söderström 2004,2006, Dovemark 2007, Carlgren 2005, Permer & Permer 2002, Österlind 2005). I Lgr11 (2011) står det i skolans mål att varje elev ska ta ansvar för sina studier och sin arbetsmiljö. Lärarnas syn på elevansvaret i min undersökning tolkar jag som det som läroplanen försöker förmedla, samt att elevansvarsbegreppet är mångtydligt.

Samtliga lärare var överens om att elevansvaret är betydelsefullt för samhällslivet, som grundas på individens ansvar, för sig själv och mot kollektivet. I läroplanen Lgr11 (2011) står det att skolan ska förbereda eleverna inför samhällslivet, med skyldigheter, delaktighet, rättigheter och ansvar. Det framgår även i FN:s konvention om barns rättigheter att utbildningen ska förbereda eleven inför ett ansvarsfullt samhällsliv (Lärares handbok 2008). Enligt skollagen (SFS 2010:800) ska utbildningen främja elevers personliga utveckling till ansvarstagande medborgare. Lärarnas syn tolkar jag som att de är

överens om vad som står om elevers ansvar i läroplanen, skollagen och FN:s konvention om barns rättigheter.

Lärarna i min studie visade sig ha förväntningar på elevernas ansvarstagande. Två av de fem intervjuade lärarna nämnde även vikten av att förvänta sig att eleverna ska ta ansvar i skolan för att de ska göra det (Se även Davis & Murell 1994). Detta är även något som står skrivet i Lgr11 (2011), att lärare ska utgå ifrån att eleverna både vill och kan ta ansvar för sina studier. Min undersökning visade att tre av de fem lärarna ansåg att alla elever kan ta ansvar för sig och två lärare ansåg inte det, vilket betyder att lärarna inte var överens om att alla elever kan ta ansvar för sig i skolan. I tidigare studier (se Dovemark 2007, Söderström 2006) om ansvar likt mitt resultat framgår det att alla elever inte kan ta ansvar. Detta tolkar jag som att det är viktigt att lärare har förväntningar på eleverna, som dessutom framgår i läroplanen att lärare ska ha, samt att inte alla elever kan leva upp till ansvaret som förväntas av dem.

De fem intervjuade lärare var överens om att relationen mellan ansvar och inflytande är två fenomen med förbindelse till varandra. De flesta av lärarna förklarade och ansåg att förbindelsen mellan ansvar och inflytande handlar om att med ett inflytande och befogenheter tillkommer ett ansvar. I läroplanen (2011) är inflytande nära anknutet till ansvarsbegreppet och nämns ofta i samråd med varandra, exempelvis ställs dem under samma rubrik i läroplanen (Lgr11 2011). Lärarna var enliga om att elevinflytande handlar om att eleverna får vara med och påverka kunskapsuppdraget, vara delaktiga och ta beslut över arbetsformer. De flesta av lärarna hade även en positiv inställning till elevinflytande, om att det är en rättighet som eleverna har och att det ska ges tillfällen för detta i undervisningen. Detta resultat har andra forskare som studerat ansvar i de äldre årskurserna också kommit fram till i sina studier (se t.ex. Dovemark 2007, Sternudd-Groth 2005, Söderström 2006). Detta tolkar jag som att lärarna är överens om ansvarets och inflytandets relation till varandra, vilket jag förstår som det läroplanen försöker förmedla. Min tolkning är att elevansvar och inflytande handlar om att eleverna får vara med och påverka. Jag menar även att det råder ett maktutövande lärare - elev, då det fortfarande är lärarna som styr över innehållet i uppgifterna.

Lärarna var överens om att det ansvarstagande beteendet som man kan förvänta sig av eleverna i de yngre årskurserna 1-3 är åldersadekvata krav. Lärarna ansåg att elevansvar är kopplat till något eller flera utav dessa nivåer; elevernas förmåga, mognadsnivå, individnivå och åldersnivå. Jag tolkar det som att lärarnas syn är att ge elever ansvar utifrån deras nivå, för vad de klarar av. Detta har andra studier som gjorts om andra årskurser även kommit fram till (se t.ex. Carlgrens 2005, Sternudd–Groths 2005). Enligt läroplanen (2011), ska elevers ansvar och inflytande successivt ökas efter mognad och ålder. Det råder ett maktutövande då lärarna utgår från dessa nivåer när de tilldelar eleverna ansvar. Där lärarna har makten att avgöra vem som kan respektive inte kan ta ansvar. Hela ansvarskonceptet som lärarna förväntar sig att eleverna kan ta är ett sätt att ha individer som styr sig själva, ett sätt att inplantera governmentaliteten i deras hjärnor, så att de blir dugliga medborgare. Enligt Hörnfeld (2009) och Engdahl & Larsson (2011) är makt något som utövas i relationer människor emellan och kan handla om att leda eller förbjuda handlingar. Lärarnas makt över eleverna har effekten att göra eleverna till moraliska och ansvarstagande elever (Engdahl & Larsson 2011). Lärarna förväntar sig utifrån ett ansvarstagande beteende att eleverna ska ta ansvar för det som ingår i elevansvaret, det vill säga det som lärarna ansåg ingå i ett elevansvar. Det handlar om att eleverna ska upprätthålla en moralisk ordning, för att skolverksamheten ska fungera och sedan samhället. Detta har även andra studier i högre årskurser kommit fram till (se t.ex. Permer & Permers 2002, Söderström 2006, Dovemark 2007). Jag ser lärarnas förväntningar utifrån ett governmentalitets perspektiv och menar att det finns ett maktutövande lärare–elev. Där eleven har ett moraliskt ansvar att leva upp till det, som ingår i elevansvaret.

Några av de intervjuade lärarna ansåg att man behöver lära eleverna att ta ansvar och beskrev metoder som de använder för att hjälpa elever att utveckla ett ansvarstagande. I skollagen (SFS 2010:800) står det att utbildningen ska främja elevers personliga utveckling till ansvarstagande individer. Söderströms (2006:81) studie visar att lärare kan hjälpa elever att utveckla ett ansvarstagande beteende, vilket även lärarna i min studie anser sig kunna genom olika metoder. De lärarna i min studie som ansåg att man behöver lära eleverna att ta ansvar, kopplar jag till det som skollagen förmedlar att lärarna ska göra.

Den tidigare forskning som gjorts har studerat elevansvar från åk 4 och uppåt. Denna studie tittar på elevansvaret i åk 1-3. Resultatet av lärarna i min studie var överens med tidigare forskning om vad elevansvaret står för. Undersökningen visar att de fem lärarna i min studie har en liktydlig syn på vad fenomenet elevansvar i åk 1-3 är. Elevansvaret enligt Lgr11 (2011) handlar om att eleverna tar ansvar för sina studier och arbetsmiljö. Lärarna i min studie ansåg att ett elevansvar innebär att eleverna tar ansvar för sin kunskapsinhämtning och sitt lärande, att de gör sina uppgifter, skoluppgifter, gör det de ska på lektionerna, sitt handlande, arbetsron i klassrummet, sitta på sin plats och hålla ordning runt sig, det vill säga att ansvara för sig själv och mot kollektivet. Detta förstår jag som de läroplanen försöker förmedla, då lärarna hade en liktydlig syn på elevansvar. Det förvånade mig att lärarna inte var mycket tydligare än vad som står i läroplanen. Jag drar slutsatsen att det är lärarna som har fria händer över att själva tolka vad elevansvarsfenomenet i läroplanen innebär och att inplantera ansvaret i deras respektive klassrum. Lärarna har förväntningar på elevers ansvarstagande beteende, som ställs på eleverna utifrån den nivå de ligger på.

Jag har beskrivit lärarnas syn på elevansvaret i åk 1-3 och har hittat tidigare forskning för äldre årskurser som studerat elevansvaret. Dock har jag inte hittat forskning på elevansvar i förhållande till elever med svårigheter, vilket var en tanke som väcktes under undersökningens gång. Därför skulle en annan aspekt att forska vidare på vara just om elever med svårigheter, t.ex. ADHD. En intressant fråga kan exempelvis vara, vilka förväntningar ställs det på elever med ADHD utifrån ett ansvarstagande beteende?

Källförteckning

Muntliga källor:

- Intervju, Agnes, Lärare åk 1 (2012-10-10)
Intervju, Sara, Lärare åk 1 (2012-10-11)
Intervju, Monica, Lärare åk 3 (2012-10-11)
Intervju, Berit, Lärare åk 1(2012- 10-15)
Intervju, Oskar, Lärare åk 2 (2012- 10-15)

Övriga källor:

- Ansvar (Elektronisk)I: *Nationalencyklopedin*, Tillgänglig:
<<http://www.ne.se/lang/ansvar/115452>> (2012-10-09)
- Davis T. M och Murell Patricia Hillman (1994). *Turning Teaching into Learning. The Role of student Responsibility in the Collegiate experience*. ERIC Digest. ASHE-ERIC Higher Education Report No. 8.
- Bergqvist, K. (2007). (Elektronisk). Eget arbete – eget ansvar. I: Granström, Kjell (red).(2007). *Forskning om lärares arbete i klassrummet*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling. Skolverket. Tillgänglig:
<<http://www.skolverket.se/publikationer?id=1846>> (2012-10-11)
- Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. (2011). Stockholm: Skolverket. Tillgänglig:
<<http://www.skolverket.se/publikationer?id=2575>> (2012-10-03)
- Makt (Elektronisk) I: *Nationalencyklopedin*, Tillgänglig
<<http://www.ne.se/lang/makt/249137>> (2012-10-14).
- Mognad (Elektronisk) I: *Nationalencyklopedin*, Tillgänglig:
<<http://www.ne.se/kort/mognad/1145184>> (2012-10-18)
- Moral (Elektronisk) I: *Nationalencyklopedin*, Tillgänglig:
<<http://www.ne.se/lang/moral>-> (2012-10-13)

SFS, Svensk författningssamling, skollagen (SFS 2010:800). *Syftet med utbildningen inom skolväsendet.* (Kap. 1, §4). Tillgänglig: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skollag-2010800_sfs2010800/?bet=2010:800#K1 (2012-10-08)

Litteraturlista:

- Axén, C & Näslund, L. (1994). *Inflytande och ansvar i skolan: barnkonventionens artikel 12 i praktisk tillämpning.* Stockholm: Rädda barnen.
- Carlgren, I. (2005). *Konsten att sätta sig själv i arbete. I: Österlind, E. (red) Eget arbete – en kameleont i klassrummet.* Studentlitteratur.
- Dalen, M. (2008). *Intervju som metod.* 1. uppl. Malmö: Gleerups utbildning.
- Demokrati och inflytande i skolan: en inventering och genomgång av litteratur, utredningar, rapporter och resultat.* (1993). Stockholm: Skolverket.
- Dovemark, M. (2007). *Ansvar - hur lätt är det?: om ansvar, flexibilitet och valfrihet i en föränderlig skola.* 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Engdahl, O, Larsson, B. (2011). *Sociologiska perspektiv- grundläggande begrepp och teorier.* Studentlitteratur.
- Hörnfeldt, H. (2009). *Prima barn, helt u.a: normalisering och utvecklingstänkande i svensk barnhälsovård 1923-2007.* Diss. Stockholm: Stockholms universitet.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun.* Lund: Studentlitteratur.
- Larsen, A. K. (2009). *Metod helt enkelt: en introduktion till samhällsvetenskaplig metod.* 1. uppl. Malmö: Gleerup.
- Lärarens handbok: läroplaner, skollag, diskrimineringslag, yrkesetiska principer, FN:s barnkonvention.* 7. uppl. (2008). Lund: Studentlitteratur.
- Mein Kampf - Den nationalsocialistiska rörelsen/ Adolf Hitler; Översättning av N.P.(2002)* Del 2. Högglunds förlag, Stockholm.
- Permer, K. & Permer, L. G. (2002). *Klassrummets moraliska ordning: iscensättningen av lärare och elever som subjekt för ansvarsdiskursen i klassrummet.* Diss. av båda förf. Lund : Univ.

- Sternudd – Groth, M. (2005). "Eget arbete eller självständigtarbete". I: Österlind Eva. (Red). (2005) *Eget arbete – en kameleont i klassrummet. Perspektiv på ett arbetssätt från förskola till gymnasium*. Lund: Studentlitteratur.
- Stukát, S. (2011). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- SOU 1948:27. 1946 års skolkommision (1948). *1946 års skolkommisions betänkande med förslag till riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling*. Stockholm.
- Söderström, Å. (2004). Elevers ansvar för sitt skolarbete: ett individuellt projekt. I: *Etiska lärare - moraliska barn: II / forskning kring värdefrågor i skolans praktik: värdepedagogiska texter*. S. 28-47.
- Söderström, Å. (2006). "Att göra sina uppgifter, vara tyst och lämna in i tid": om elevansvar i det högmoderna samhället. Diss. Karlstad: Karlstads universitet.
- Tham, A. (1998). *Jag vill ha inflytande över allt: en bok om elevinflytande i skolan från Skolverket*. Stockholm: Statens skolverk.
- Thomassen, M. (2007). *Vetenskap, kunskap och praxis: introduktion till vetenskapsfilosofi*. 1. uppl. Malmö: Gleerups utbildning.
- Österlind, E. (1998). *Disciplinering via frihet: elevers planering av sitt eget arbete = [Disciplining via freedom]: [independent work and student planning]*. Diss. Uppsala: Univ.
- Österlind, E. (red.) (2005). *Eget arbete - en kameleont i klassrummet: perspektiv på ett arbetssätt från förskola till gymnasium*. Lund: Studentlitteratur.

Bilaga

Intervjuguide: Intervjufrågor om elevansvar

- Berätta lite om dig själv som lärare.
- Vilken årskurs är du lärare för?
- Vad har du för utbildning?
- Hur länge har du varit lärare?

(Information om Lgr11, som beskriver att elever ska ta ett personligt ansvar om sin arbetsmiljö och studier)

- Vad innebär elevansvar för dig som lärare?
- Vad förväntas av eleven utifrån fenomenet elevansvar?
- Varför ska eleverna ha ett elevansvar?
- Vilka för- respektive nackdelar finns det med elevansvar anser du?
- Hur mycket/lite ansvar bör man ge elever i de yngre åldrarna, varför/varför inte?
- Hur arbetar ni med elevansvaret i klassen? Dvs hur hjälper du som lärare eleverna att utveckla ett ansvarstagande för sig själv, andra och sitt skolarbete.
- Klarar alla elever av att ta ett elevansvar?
- Händer det att elever inte tar sitt elevansvar, i så fall hur ställer man sig till det som lärare?
- Vad betyder elevinflytande för dig som lärare?
- Hur ser ni på relationen mellan inflytande och ansvar?
- Hur mycket och vad för inflytande har elever över sin skolgång?
- Har du något att tillägga?

Tack så mycket för din tid och hjälp!

Fadia Ayddan